

La filosofia de John Locke

(Adaptació als textos seleccionats per a les PAU)

Autor: José Vidal González Barredo

1 El problema de la política: el liberalisme clàssic

1.1 El contractualisme com a forma de legitimació

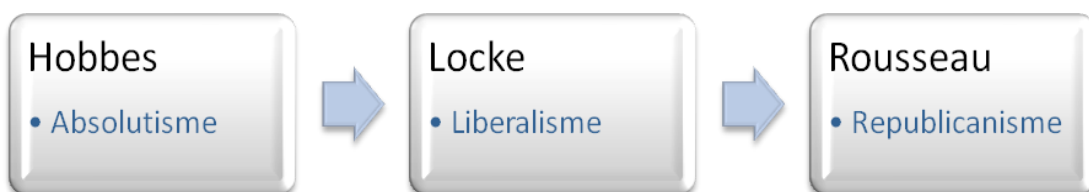
La legitimació a l'edat mitjana: la teoria del dret diví a governar dels reis

L'**ordre polític** es considera un **ordre natural** (per tant, invariable i inqüestionable). Rep una **legitimació teocràtica**: qui governa exerceix el poder en representació de Déu (el poder del sobirà procedeix directament de Déu).

La legitimació a l'edat moderna: les teories contractualistes

Amb la formació dels **primers estats nacionals** el model teocràtic perd crèdit. Es pren consciència que l'ordre polític és una creació humana (**ordre convencional**). Es busca una **legitimació racional** des de la qual buscar l'**origen i el fonament de la societat i l'estat**. Aquesta legitimació servirà de nova base per a l'**obligació política**.

La **teoria del contracte social**, desenvolupada successivament per:

legitima l'**ordre social i polític** com a resultat d'un **acord voluntari, racional i lliure** dels membres que formen la comunitat seguint el següent esquema:

- a) **Estat de naturalesa**: situació hipotètica, no històrica, en la qual es descriu com **era l'ésser humà abans d'instituir qualsevol ordre social i polític** (abans de ser modificat o reconduït en la seva naturalesa per les lleis i els usos socials). Se'l considera com a **subjecte** d'un conjunt de **drets naturals** (*jusnaturalisme*) que es deriven racionalment (malgrat que de vegades es recorre a Déu per donar-los fonament).

- b) **Contracte social**: s'analitzen els **inconvenients** d'aquesta **situació original** i els possibles **avantatges** que suposaria establir un **ordre social i polític** (en termes de desenvolupament i millora del propi ésser humà). Tot això servirà per definir quins haurien de ser els **objectius** a assolir amb la **institució d'un ordre social**, així com els **termes** i les **condicions** en els quals s'estableix el **pacte o contracte** que el **legitimarà**.
- c) **Estat civil**: com a **resultat del pacte** s'estableix un **ordre social i polític** en què el **poder**, en funció d'aquelles **condicions**, tindrà unes determinades **funcions, prerrogatives** i **límits**.

1.2 Refutació de la teoria del dret diví a governar dels reis

La teoria del dret diví a governar dels reis: Robert Filmer (1588-1653)

Robert Filmer, seguidor de Thomas **Hobbes**, en el llibre *Patriarcha* (1653) elabora una teoria on es defensa i legitima la **monarquia absoluta**, segons la qual **el monarca governa per la voluntat de Déu**, i **els seus decrets i la seva autoritat** són tan **indiscutibles** com qualsevol altre **manat diví**.

La refutació de Locke: el primer tractat sobre el govern civil

Tesi: És **impossible** que **aquells que ara governen a la Terra** derivin cap tipus d'**autoritat** d'aquella que és considerada **font de tot poder: la jurisdicció paternal d'Adam**.

Argumentació:

1. L'**autoritat reial no va ser concedida per Déu a Adam**, primer pare de la humanitat. Encara que hagués estat així, però, **tampoc hi ha cap evidència que aquesta autoritat fos transmesa per successió als seus hereters** ni seria possible **establir a qui li correspondria legítimament ara**.
2. Si admetéssim aquesta **submissió original** al primer «patriarca», **hauríem d'admetre que els éssers humans no van néixer lliures** i que, donat el caràcter successori del poder patriarcal, **tampoc ho podrien ser mai**, per la seva **subordinació natural** a aquest poder que es considera **absolut i arbitrari**.

Conclusió: Per això és necessària una **teoria política** que expliqui l'**origen del govern i del poder polític**, així com el **mode de designació de les persones que el sustenten** (diferent al propugnat per Filmer).

1.3 Origen, legitimació i funció del poder polític: el segon tractat sobre el govern civil

De l'estat de naturalesa

Per **entendre** correctament el **poder polític** i deduir-lo d'allò que va ser el seu **origen** és necessari considerar **com eren els éssers humans en estat de naturalesa**.

Com eren els éssers humans en estat de naturalesa?

Aquest era un estat de:

1. **Llibertat**: cada un ordena les seves accions i disposa de possessions i persones com jutja oportú, dins dels **límits de la llei de la naturalesa**.
2. **Independència**: no ha de demanar permís ni dependre de la voluntat de cap altra persona.
3. **Igualtat**: res hi ha més evident que el fet que **criatures de la mateixa espècie i rang**, nascudes totes elles per **gaudir dels mateixos avantatges naturals** i per fer **ús de les mateixes facultats**, hagin de ser també **iguals entre si, sense subordinació o subjecció de les unes a les altres**. Per tant, **tot poder i jurisdicció** (la capacitat per jutjar i castigar els altres quan violen la llei de la naturalesa) **és recíproc**, i ningú en gaudeix en més mesura que la resta.

En què consisteix aquesta llei de la naturalesa?

L'estat de naturalesa compta amb una **lleï de naturalesa** que el governa i que repercuteix en tothom. **La raó**, que **és aquesta lleï**, ensenya que **essent tots els éssers humans iguals i independents, cap d'ells ha de causar dany a un altre en aspectes de vida, salut, llibertat o possessions** (és a dir, respecte al seus drets naturals: **jusnaturalisme**).

Quins són, per tant, els drets naturals de l'individu?

Són dos:

- a) La **llibertat** (que és el fonament de totes les altres coses).
- b) La **propietat**. Dins d'aquesta, s'hi inclou:
 - i. La propietat de **la persona mateixa**. El dret a l'existència i a la salut.
 - ii. La **propietat privada**. Que permet als éssers humans disposar dels béns necessaris per poder subsistir. És el resultat d'afegir l'esforç

personal al producte natural. Per tant, té el seu origen en el treball (encara que també el pot tenir en l'herència).

Els drets naturals **no són il·limitats**, respecte a:

- i. La **propietat privada**: ningú la pot acaparar de manera que no quedi res per als altres o es perdi abans de poder ser utilitzat.
- ii. La **llibertat**: el límit és la llei de la naturalesa, com ja hem assenyalat abans: ningú ha de danyar els altres en els seus drets naturals (la seva vida, llibertat o possessions).

Què passa quan algú viola la llei de la naturalesa? El dret de jurisdicció recíproc

Objectiu: Vetllar per la pau i la preservació de tota la humanitat: que **tots els éssers humans s'abstinguin d'envair els drets dels altres i de causar-se dany mútuament.**

Dret de jurisdicció recíproc: Tot ésser humà té el **dret de castigar** un altre pel mal que ha fet (quan viola un dels seus drets naturals) i de ser **executor** de la llei de la naturalesa.

Justificació: Tots poden fer el mateix perquè l'estat natural és un estat de perfecta **igualtat** on no hi ha superioritat ni jurisdicció de l'un sobre l'altre.

Aplicació i límits d'aquest dret: En aquest estat un **ésser humà pot tenir poder sobre un altre**, però **no es tracta d'un poder absolut o arbitrari** sinó que l'haurà de castigar:

- a) Segons els **dictats de la serena raó i de la consciència**,
- b) amb l'assignació de **penes que siguin proporcionals** a la transgressió i
- c) que **serveixin perquè el criminal repari el dany** que ha fet i **s'abstingui de recaure** en l'ofensa (**aquestes són les dues úniques raons** que **permeten a un ésser humà fer dany legalment a un altre**, és a dir, castigar-lo).

Davant aquesta violació existeixen dos tipus de drets: el de càstig i el de reparació

- a) El **dret de castigar** el crim a fi de contenir-lo i d'evitar que es torni a cometre (dissuadir de noves transgressions). Aquest dret **el té tothom**.
- b) El **dret de buscar reparació**, és a dir, de compensar la part que ha estat perjudicada. Aquest dret **només pertany a qui ha estat agreujat**.

De l'origen de les societats polítiques: de les causes i la finalitat del pacte

De l'estat de naturalesa i la possibilitat d'arribar a un estat de guerra

Pròpiament parlant, l'**estat de naturalesa** és aquell en el qual els éssers humans viuen junts conforme a la raó, sense un poder terrenal, comú i superior a tots, amb autoritat per jutjar-los. És un estat de pau, bona voluntat, assistència mútua i conservació.

No obstant això, no tots els éssers humans són bons, alguns violen la llei natural i, en conseqüència, els que són perjudicats exerceixen el seu dret natural de jurisdicció. I com que això no sempre es fa correctament, pot passar que la situació esdevingui una «guerra de tots contra tots»: un estat d'enemistat, malícia, violència i mútua destrucció (**l'estat de guerra**).

Per què s'arriba a aquest estat de guerra?

Perquè **malgrat** que la **lleï natural** és clara per a **qualsevol ésser racional**, **no tots la respecten** (la **força que s'exerceix sense dret i que atempta contra la persona** d'un individu produeix un **estat de guerra**).

En un estat de naturalesa **no hi ha mecanismes** que permetin fer **respectar els drets naturals** ni **sancionar** de manera **justa a qui els violin**.

El **principal inconvenient** és que, com que tothom pot aplicar la llei; en **prendre's la justícia per la seva mà**, un pot **ser parcial** o, si es deixa portar pel seu desig de **venjança**, incórrer en l'**excés** i obrir una **espiral de violència** sense fi.

Crítica a l'absolutisme: De la llei fonamental de la naturalesa, se'n deriva que **qui intenta posar un altre ésser humà sota el seu poder absolut es posa a si mateix en una situació de guerra amb ell**.

Causes del pacte: l'origen de la societat política

Tesi: Els éssers humans abandonen l'estat de naturalesa i es posen a si mateixos en un **estat de societat** per tal d'**evitar aquest estat de guerra**.

Argumentació: **Allí on hi ha autoritat, un poder terrenal del qual es pugui obtenir reparació a través de l'apel·lació, la controvèrsia és decidida, ofensors i ofesos se sotmeten al just arbitri de la llei, la força es deixa d'exercir i cessa l'estat de guerra** entre els que viuen en societat.

Finalitat del pacte: **Preservar els drets naturals** dels individus i **assegurar una aplicació de lleï natural** que sigui **justa**.

Quins són els mecanismes que es requereixen per tal de poder aplicar la llei natural amb equitat i justícia?

- a) Una llei establerta, **fixa i coneguda** que hagués estat **acceptada per consentiment comú**. (El fi de les lleis és **protegir i restituir l'innocent** a través d'una **aplicació imparcial** de les lleis, i **tractar per igual a tots** els que hi estan sotmesos.)
- b) Un **jutge públic i imparcial, amb autoritat**.
- c) Un **poder** que doni **suport i força a la sentència** quan aquesta és justa, a fi que **s'executi degudament**.

Els termes del contracte: el contracte liberal

Quin és l'origen, les condicions i la finalitat del contracte?

En ser els éssers humans [...] tots lliures per naturalesa, iguals i independents, cap d'ells pot ser tret d'aquesta condició i posat sota el poder polític d'un altre sense el seu propi consentiment. L'única manera en què algú es priva a si mateix de la seva llibertat natural i se sotmet als lligams de la societat civil és mitjançant un acord amb altres individus, segons el qual tots s'uneixen formant una comunitat, amb el fi de conviure els uns amb els altres de manera confortable, segura i pacífica, gaudint sense risc de les seves propietats respectives i més ben protegits davant aquells que no formen part d'aquesta comunitat. Això pot fer-ho qualsevol grup d'individus, perquè no danya la llibertat de la resta, que es queda, tal i com estava, en estat de naturalesa. Així, quan un grup d'éssers humans ha consentit formar part d'una comunitat o govern, queda per això incorporat a un cos polític en el qual la majoria té el dret d'actuar i decidir en nom de tots.

JOHN LOCKE: *Segon tractat sobre el govern civil*, cap. VIII,
sec. 95.

Es fonamenta en el **consentiment lliure** (és un pacte voluntari) i significa la **renúncia** a la **llibertat natural** i el **dret a executar la llei natural** (de jutjar i castigar).

La finalitat és **protegir i garantir els drets naturals** dels individus per tal d'**assegurar-ne la convivència** i promoure el **bé comú**.

Què s'entén per poder polític?

És el dret de dictar lleis [...] a fi de regular i preservar la propietat i fer ús de la força de la comunitat en l'execució d'aquestes lleis i en la defensa d'estat davant les agressions estrangeres. I tot això amb l'única intenció d'assolir el bé públic.

JOHN LOCKE: *Segon tractat sobre el govern civil*, cap. I, sec. 3.

Per què perd la seva llibertat natural?

Perquè cada ésser humà, **en consentir** amb d'altres la **formació d'un cos polític sota un sol govern**, es posa a si mateix sota l'obligació, respecte a tots i cada un dels membres d'aquest cos, **de sotmetre's a les decisions de la majoria i a ser guiat per ella**.

Aquest cos polític **actua** d'acord amb el **consens de la majoria** (no es requereix que sigui un consens **absolut**, perquè **és gairebé impossible d'aconseguir**).

En quins termes es renúncia a executar la llei natural?

Es **cedeix** aquest dret a la **comunitat** (cessió **provisional i condicional**), de manera que l'**estat** passa a posseir el **monopoli de la violència física legítima** i es converteix en l'**àrbitre** amb unes **normes fixes, imparcials i idèntiques per a tots**.

Què ha de ser pres com a consentiment i fins a quin punt obliga?

Qualsevol individu que tingui possessions o gaudeixi d'alguna part dels dominis d'un govern està, per aquest simple fet, donant el seu **tàcit consentiment de submissió**; i mentre continuï gaudint-ne, estarà **obligat a les lleis d'aquest govern**.

Per tant, el consentiment va lligat a l'**objectiu d'assegurar i regular la propietat**.

Les característiques del poder constituït

El poder no pot ser absolut ni arbitrari (crítica a Hobbes)

Deixar a mans del **poder** la defensa de la propietat i la capacitat de jutjar i castigar les infraccions es fa de **manera delegada**.

Són els **ciutadans** els qui de **comú acord** han establert aquest poder i els que l'autoritzen a legislar per ells i, en conseqüència, **tenen la facultat de revocar-lo** si no respecta les lleis o els fins pels quals ha estat establert.

Qui podrà jutjar si el príncep o el cos legislatiu actua violant la confiança que s'hi va dipositar?

El jutge haurà de ser **el poble**; perquè, qui podrà jutjar **si el seu delegat o diputat està actuant d'acord amb allò que se li ha encomanat**, sinó aquell que li ha encomanat la missió i **conserva encara el poder de destituir-lo** quan el dipositar de l'encàrrec no la compleixi?

JOHN LOCKE: *Segon tractat sobre el govern civil*, cap. XIX,
sec. 240.

Per tant, el **pacte** que es realitza és **doble**:

1. D'una banda, entre tots els individus per constituir l'estat.
2. D'altra banda, entre els individus i els governants.

El poder està repartit per evitar els possibles abusos d'un poder absolut

Locke estableix la primera **divisió de poders** en distingir entre:

- a) **El poder legislatiu**. La seva **finalitat** és **procurar el bé públic, elaborar les lleis i vetllar perquè es compleixin** (aquesta última funció actualment la té el poder judicial). Les lleis han de ser conegudes per tots i no es poden modificar per adequar-les a casos concrets. A diferència del poder absolut de Hobbes, està **sotmès a la llei i a la voluntat popular** (que conserva permanentment el control sobre l'exercici del poder).
- b) **El poder federatiu**. S'encarrega d'**establir aliances amb altres comunitats** i té el poder de **declarar la guerra o firmar la pau**.

Una democràcia restringida vinculada a la propietat

Encara que el model que proposa Locke és un **govern representatiu** que és fruit de la voluntat de la **majoria**, aquesta majoria **només** està formada per **aquells que tenen drets polítics**, i només **els propietaris** en tenen.

Segons Locke, **els individus sense propietats**, encara que **tenen els mateixos deures socials** que els que en tenen, **estan mancats de drets polítics** ja que no tenen res per defensar.

De la dissolució del govern

Podem classificar les **causes** de dissolució dels governs en:

1. **Externes.** La manera més comuna és la **intromissió d'una força estrangera** que s'arriba a imposar sobre els membres d'una comunitat.
2. **Internes.** Se'n destaquen dues, quan:
 - a) **El cos legislatiu s'altera.** El poder legislatiu es descompon quan:
 - i. Imposa la seva pròpia voluntat arbitràriament en comptes d'ajustar-se a les lleis.
 - ii. Impedeix que la legislatura es reuneixi quan li pertoca, o que actuï lliurement d'acord amb els fins pels quals ha estat constituïda.
 - iii. Els electors o els sistemes d'elecció són alterats sense el consentiment del poble i contra els seus interessos comuns.
 - iv. Lliura el poble a la subjecció d'un poder estranger.
 - v. Descuida i abandona el càrrec, de manera que les lleis que han estat fetes deixen d'executar-se (que és el mateix que si no hi hagués lleis).
 - b) **El poder legislatiu, o el príncep, actua contràriament al fi pel qual fou constituït.** Això es produeix quan:
 - i. Tracta d'**envair la propietat del súbdit** i fer-se ell mateix, o qualsevol altre grup de la comunitat, amo i senyor de les **vides, llibertats i fortunes del poble**.
 - ii. Fa ús de la força, el tresor i els serveis de la societat per **corrompre'n els representants (els candidats)** i guanyar-se'ls pels seus propis fins; o quan obertament **coacciona els electors**.

En els dos casos abans esmentats, és a dir, quan **el cos legislatiu s'altera** o **els legisladors actuen contràriament al fi pel qual foren constituïts**, aquells que resultin culpables **seran culpables de rebel·lió**; ja que [...] **estan, de fet, eliminant l'arbitratge que cada membre d'aquesta societat havia consentit per aconseguir una pacífica resolució de totes les controvèrsies i per impedir que hi hagués entre ells un estat de guerra.** [...] estan eliminant aquest poder decisorí que ningú pot tenir sense el nomenament i el consentiment del poble; i, en fer això, **estan destruint l'autoritat del poble**, el qual en té la capacitat exclusiva.

JOHN LOCKE: *Segon tractat sobre el govern civil*, cap. XIX,
sec. 227.